

DATÇA YARIMADASI'NIN COĞRAFYASI

Geography of Datça Peninsula

Dr. İrfan MUKUL

ÖZET

Anadolu'nun güneybatı ucunda yer alan Datça Yarımadası, insanların tarih boyunca sürekli olarak yerleştiği bir mekan olmuştur. Bu durum yarımada'nın coğrafi konumu ve bundan kaynaklanan doğal çevre özellikleriyle ilgilidir. Yarımada'nın tarihsel süreç içerisinde geçirdiği evreler yaşanan sosyal olaylar ve değişimler yanında doğal çevre özelliklerinin ve insan-çevre ilişkilerinin de çok büyük payı vardır. Yarımada'nın yüksek tarım potansiyeli ile çeşitli turizm faaliyetleri açısından da uygun doğal ve kültürel özelliklere sahip olması ve günümüzde antik çağa oranla çok az nüfus barındırması, ilgi çekicidir. Datça Yarımadası'nda yaşanan süreç incelendiğinde tarım ve turizm faaliyetlerini mutlaka ekolojik etkiler ve ilişkiler içinde ele alınmasının gerekliliğini zorunlu kılmaktadır. Bu tür uygulama ve sorunlara coğrafi prensipler ile yaklaşmanın yanında önleyici adımlar; teknik, toplumsal ve ekonomik önlemlerden oluşan bir bütün oluşturmalıdır.

ABSTRACT

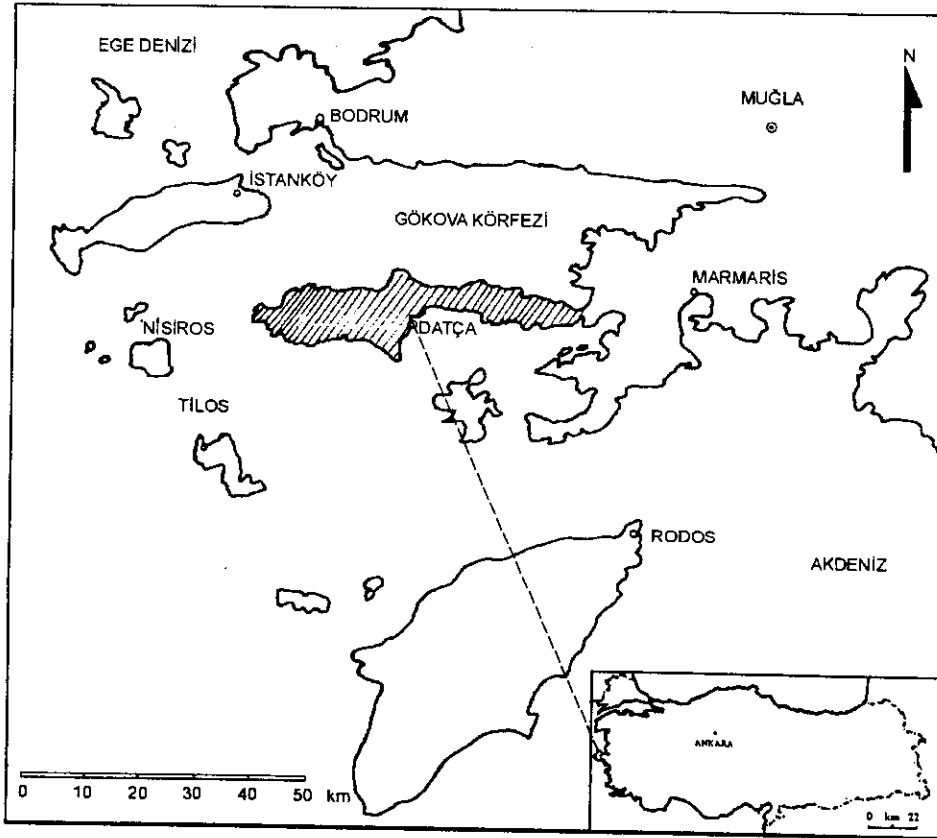
Located in the southwest edge of Anatolia; Datca Peninsula has been an area of residence for long ages. This circumstance is related with the peninsula's geographical situation and those the characteristics of its natural environment. Besides the phases the peninsula has passed during historical duration, the events that occurred and the mutations that happened to it; the natural characteristics and the person to environment relations have a very big part. It is very interesting that despite the fact that the peninsula has high agricultural potential together with the suitable natural and cultural specifications for a variety of touristic activities; its current population is less than it was in the ancient ages. When one examines the duration that has been lived in Datca Peninsula, he definitely should investigate the agricultural and touristic activities considering the ecological effects and affairs. Together with these type of applications and approaching the problems with geographical principles; preventive steps, technical, social and economic precautions should be applied as a whole.

Giriş

Araştırma Anadolu Yarımadası'nın güneybatı bölümünde yer alan Datça Ya-

rimadasının coğrafi bakımdan incelenmesini kapsar. Datça Yarımadası Doğu Akdeniz'in girintili-çukuntulu kıyılar ve takımadalardan oluşan Ege Denizi'nin güneydoğusunda yer almaktadır. Yarımada, en geniş yerinde eni 20 km'ye yaklaşan, en dar yerinde 600 m.yi bulan bir kara parçasıdır. Kuzeyinde Ege Denizi, güneyinde Akdeniz ile çevrili bulunan yarımada, idari bakımdan Muğla ilinin Datça ilçesine aittir, doğuda Marmaris ilçesi ile sınırlıdır (Şekil 1).

Datça Yarımadasının deniz ile karanın içiçeliğinden oluşan kıyı yapısı ve Ege ile Akdeniz arasındaki kıyı boyunca seyreden Eski Çağ deniz yolları üzerinde olmanın getirdiği üstünlük, dış dünya ile erken bir tarihte kolayca çok yönlü ilişkilere girmesine neden olmuştur. Fiziki ortamın sunduğu koşullara bağlı olarak yarımada kendine özgü kullanımlar ve özellikler geliştirmiştir. Araştırmada temel amaç sahanın bu coğrafi özelliklerinin tarihi ve güncel durumunun ortaya konması gelecekteki kullanımların nasıl biçimleneceğinin belirlenmesidir.

Şekil 1 : Datça Yarımadası'nın Coğrafi Konumu
Figure 1 : The Geographical Location of the Datça Peninsula

Doğal Özellikler

Datça Yarımadası jeomorfolojik özellikler bakımından incelendiğinde; deniz seviyesinden çok kısa mesafelerde yer yer 500 m. ile 1000 m. arasındaki yükseltilere geçilen, genç vadilerle yarılmış ve genç tektonizma ile bloklanarak deforme edilmiş oldukça arızalı bir görünüme sahiptir. Yükseltiler bazı yerlerde 1.000 m'yi aşmaktadır. Yükseltiler arasında yer alan depresyonlar karasal depolar ve denizel çökeller ile kaplanmış olup, bunlar bölgenin nispeten düzlük ve tarıma uygun alanlarını oluşturur. Batı kesimler genel olarak Mesozoik'e ait kalkerlerden oluşmuştur; doğusunun ise, daha çok volkanik kayalardan (serpantin) meydana geldiği görülür.

"Datça Yarımadası ekseriya fazla arızalı birtakım dağ masifleri ve irtifai az bir takım depresyonlar topluluğudur." Bölge; iki dağlık bölüm ile bunları birleştiren bir boyun bölümünden oluşur. Yarımada'nın batısındaki dağlık bölüm; Boz dağı (1162 m.) ve Yayla tepe (1144 m.) ile temsil edilen Kocadağ bölümü, Deveburnu burnu ile Datça arasında kalan kısmı oluşturur. Doğusundaki dağlık bölüm Kocadağ (747 m.) ve Kovalıca tepe (522 m.) ile temsil edilen, Emecik-Honoz dağı bölümü, orta kesimdeki boyun noktasındaki tepelerin yüksekliği 100 metreyi aşmadığı Reşadiye bölümünden meydana gelir. Kesintiye uğramadan uzanan en geniş düzlükler ve tarım alanlarının yer aldığı Datça ovası bu kesimde yer alır (Şekil 2). Miyosen başından itibaren şekillenmeye başlayan arazide "Miyo-pliyosen'e ait karasal depolar, denizel çökeller Neojen birimlerini teşkil eder. Miyo-Pliyozen yaşlı tortulları, molaslar, konglameralar (yer yer peridoit, çort, radyolarit, kalker çakılları içerir) kumtaşları marn ve kıltaşları meydana getirir. Kuaterner formasyonları olarak, volkanik malzemeler ve alüvyon örtü yer alır. Buradaki volkanik malzemeler allokton olup, taşıyıcı süreçlerin etkileri ile depolanma göstermişlerdir. Alüvyon örtüleri ise kuaterner öncesi kaya birimlerinin çakıllarını içerirler."

Yarımada'nın batı kesiminde Kocadağ bölümü ve güneyinde Datça ovası kenarlarından başlayan 3. zaman yapıları ve birikintilerinin oluşumları üzerinde batıya doğru yükselen bir doğal geçit uzanmaktadır. Doğu-batı doğrultulu bu çukur tektonik kökenlidir. Yörenin en büyük akarsularından olan Kocadere, çukurluğunun bütününe katılmeyerek, enine bir çukurdan geçerek güneye yönelir ve denize ulaşır. Kocadere'nin denize açılması, Sındı ve Yaka köylerinden sonra Çeşmeköy önlerinde olmaktadır. Burada, güneye Palamutbükü'ne genişleyerek deniz kıyısına inen düzlükler yer almaktadır. Bu düzlükler derin akarsu yatakları ile yarılmış şekildedir. Daha içeride Cumalı, Yaka, Çeşme, Yazı yerleşmelerinin yer aldığı düzlük ve Palamutbükü kıyı ovası yarımada'nın Datça ovasından sonra en geniş düzlük ve tarım alanlarını oluşturur.

1- Ernest Çaput, "Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfolojik Tetkik Seyahatları", Çev., Ali Tanoğlu, İst. Üniv. Yay. No: 324, İstanbul, 1976, s. 210.

2- Hüseyin Turoğlu, "Datça Yarımadasının Jeomorfolojisinde Tektonizma ve Volkanik Unsurlar", İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı: 8, İstanbul, 1991, s. 203-204.

Datça Yarımadasındaki pliyosen başlarındaki tektonik hareketler, çeşitli doğrultudaki birçok fay hattının oluşmasına neden olmuştur. Bunların en önemli kuzeydeki Kerme körfezi fay hattına paralel olarak uzanan yarımada'nın kuzey-batı ve orta kısımlarında yer yer kesintiye uğramış, ana doğrultusu doğu-batı yönlü fay hatlarıdır. Bu faylar yarımada'nın en yüksek kesimlerini oluşturan Kocadağ kütle'sinin güney eteklerine karşılık gelir. Tektonik hareketler bölgenin flüviyal gelişimi kesintiye uğratmış, yer yer oluşan grabenler deniz istilasına uğramış, akarsuların kaide seviyesi ile beslenme havzaları arasında seviye farkları oluşmuştur. Topoğrafyanın değişmesi ile flüviyal süreçler tekrar faaliyete geçmiş, denizin istila ettiği grabenlerde denizel tortular birikmeye başlamıştır. İç kısımlarda ise flüviyal süreçler aşınım ve birikim faaliyetlerini devam ettirmişlerdir.

Pliyosen sonunda bölge tekrar tektonik faaliyetlerin etkisinde kalmış, aynı faylar tekrar oynamış, çöken bloklarda yükselme ve çarpılma meydana gelmiş, kuzey batıda ki graben ile Körmen Körfezi ile Datça körfezi arasındaki çukur alanlar (Datça ovası) etkilenmiş, deniz istilası altındaki blok yükselmiş deniz çekilmiştir. Bu alanların en önemli özelliği güneybatı Anadolu'da denizel pliyosen çökellerinin yalnız burada saptanmış olmasıdır.

Tektonik hareketleri takiben flüviyal süreçler faaliyetlerini başlatmışlar ve günümüzdeki görünümünü hazırlamışlardır. Bu süreçte flüviyal birikim şekilleri de deforme olmuşlar, akarsu taraçaları gelişmiştir. Pliyosen sonunda tektonik hareketlerden sonra birikim şekilleri hızla gelişmiş, dikliklerin önünde birikinti konileri birikinti yelpazeleri, taban seviyesi ovaları oluşmuşlardır. Denizel çökeller alüvyal boşulmasına uğramış, çarpılan kırılan denizel formasyonların çukur ve alçakta kalan kısımları kuaterner alüvyonları ile dolmuştur. Datça ovasının güneydoğu kesimindeki Gebekum mevkiinde kabuklu deniz hayvanlarının artıkları pliyosen dönemin çökelleri arasında kuaterner alüvyonlarının istilasından kurtulmuştur.

Ege Bölgesinin güneyinde Ege Denizi'ne doğu-batı yönünde uzanan Datça Yarımadası Akdeniz ikliminin etkisi altındadır. Bu iklim tipi "çok yüksek yaz sıcaklığı, şiddetli buharlaşma, düşük bulutluluk oranı ile karakterize edilir."³

Datça Meteoroloji istasyonunun uzun süreli kayıtlarının ortalamaları, iklim hakkında bilgi vermektedir (Çizelge 1). Bu verilere göre, yıllık ortalama sıcaklık 19.3 °C'dir. En soğuk ayın sıcaklığı 12.2. °C, en sıcak ayın ortalama sıcaklığı 27.1 °C'dir. Ortalama sıcaklık yılın sekiz ayı 15 °C, altı ay da 20°C üzerindedir. Kış ve yaz mevsimi karşılaştırması yapıldığında, Mayıs ayından itibaren ortalama sıcaklık 20 °C altına inmektedir. Yaz mevsimi ortalaması 26 °C ve kış mevsimi ortalamasının 13.1 °C olduğu görülür. Ortalama en yüksek sıcaklık en soğuk ayda 14,6 °C iken, en sıcak ayda 31,3 °C dir. Rasat süresi boyunca görülen en yüksek sıcaklık 39,9 °C ile Temmuz ayında, en düşük sıcaklık 0,2 °C ile Ocak ayında ölçülmüştür. Yapılan ölçümlerde sıcaklığın 0°C'nin altına düşmesi, denizsel etkilerden dolayıdır.

Çizelge 1 : Araştırma sahasının iklim verileri
Table 1 : Climate data of study area

DATÇA	AYLAR												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Ortalama Sıc.	12,2	12,9	13,6	16,6	20,8	24,8	27,1	27,1	24,8	20,6	17,4	14,2	19,3
Ort.en yüksek	14,6	15,5	16,4	19,8	24,7	29	31,3	31,3	28,5	23,8	2,2	16,6	22,6
Ort.en düşük	9,9	10,2	10,6	13,2	17	20,7	23,2	23,5	21,5	17,8	14,9	11,9	16,2
En düşük sıcaklık	0,2	3	3,2	6,2	11,3	15,7	18,9	18	12,3	12,4	7,4	0,9	0,2
En yüksek sıcaklık	19	19,9	22,9	28,4	38,4	37,1	39,9	37,5	34,6	28,4	26,8	21,6	39,9
Ort.nisbi nem	69	69	66	65	60	53	50	52	56	63	70	72	62
Ort.bulutluluk	6,1	6,1	5,7	5,4	2,9	1,6	0,2	0,3	1,3	3,5	4,4	6,4	3,6
Açık gün sayısı	5	3,3	5,7	7	15,3	21,8	30,2	30,2	23	14,3	9,7	5,2	170,7
Kapalı gün Sayısı	10,8	8,8	9,5	6,8	2,3	0,7	0	0	0,7	3	4,8	10,5	4,8
Ay.ort.rüz.kuv.	3,4	3,1	3,3	2,7	2,6	3,2	3,8	3,4	3	2,7	2,6	3,6	3,1
En. E.rüz.yön.	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW	NW
Ort.aylık yağış	194,6	92	99,4	53,6	16,2	0	0	0	15,6	58,6	81,4	225	836,4

Kaynak: DMI

Yıllık ortalama yağış miktarı, 836 mm'dir. Yıllık yağışın %61,2'si kış mevsiminde %18,6'sı sonbahar, %20,2'si ilkbahar mevsiminde düşer. Yaz mevsimi şiddetli kuraklığın yaşandığı bir dönemdir.

Yıllık ortalama bağıl nem oranı %62'dir. Bağıl nem yaz mevsiminde %51 iken, kış mevsiminde %69'dur. Bağıl nemin en yüksek olduğu ay Aralıktır. En düşük olduğu ay Temmuzdur.

Datça Yarımadası turizmi, özellikle deniz turizmi üzerinde etkin olan açık ve kapalı gün sayısı, deniz suyu sıcaklığı ve güneşlenme süresi bakımından ele alındığında, yaz mevsiminin oldukça kurak geçmesi nedeniyle açık günler sayısı yüksektir. Kış mevsiminde kapalı gün sayısı oldukça azdır. Yıllık kapalı gün sayısı 57,9'dur. Ocak ayında 10,8 olan kapalı gün sayısı Temmuz ve Ağustos aylarında yoktur. Bulutluluk 3,6 gündür. Yıl içinde en bulutlu aylar Ocak ve Aralık, en az bulutlu aylar Temmuz ve Ağustostur.

Denizde, önemli sayılabilecek dalga ve akıntı hareketleri mevcut değildir. Deniz suyu sıcaklıkları yıllık ortalama değeri 19,5 °C'dir. Yazın bu değer 22,4 °C iken, kışın 16,5 °C olmaktadır. Güneşlenme süresinin yüksekliği ve deniz suyunun sıcaklık değerleri turizm faaliyetlerinin yaz aylarının dışına da taşmasına neden olmuştur. Yarımada hakim rüzgar yönü N ve NW'dir. Kuvvetli esen yön olarak kış mevsiminde S ve SE'dir. Rüzgar hızlarında yaz mevsiminde görülen belirgin artış, turizmin önemli bir yer tuttuğu Yarımada olumlu bir potansiyel yaratmaktadır.

Araştırma sahasında doğal bitki örtüsü iklim-relief-toprak tipleri v.b. fiziki faktörlerin yanısıra insanın müdahalesi sonucunda günümüzdeki görünümünü kazanmıştır. Akdeniz florası içinde yeralan yarımadaanın vejetasyonu tamamıyla iklim şartlarına uygunluk göstermektedir. Yazın mümkün olduğu kadar az su sarfeden kserofil bitkiler, sert iğne yapraklı ağaçlar, yaprakları dar ve yaz kuraklığına dayanıklı türleri oluşturur. Kısmen nemin arttığı yerlerde ise yapraklarını döken ağaçlar göze çarpar. Dağların güney bakılı yamaçları güneşlenme, rüzgar ve nem bakımından farklılıklar göstermesi doğal bitki örtüsünün kuzey bakılı yamaçlarından farklılık kazanmasına neden olmuştur.

Yarımadaanın hakim bitki formasyonu olan maki ve garigler, 700-800 m.ye yer yer 1000 m. yüksekliğe kadar çıkar (Kocadağ zirvelerinde sandal ağaçlarına rastlandı). Makilik alanlardan sonra orman katı başlar. Marmaris'ten başlayan, Balıkaşiran'dan Datça Ovası'na kadar devam eden saha çam ormanları ile kaplıdır. Datça Ovası'na kadar devam eden alanlar yerini seyrek zeytinliklere ve garig formasyonuna bırakır. Buradan Datça merkezine yakın yerlere kadar yarımadaanın hemen her yeri pek sık olmayan zeytin, keçiboynuzu ve garig formasyonu ile kaplıdır. Yarımadaanın kuzey kesimleri ise yoğun ormanlık alanlarla kaplıdır. Bu kesimde meşe, sandal ve akçakesme gibi yayvan yapraklı ağaçlara rastlanır. Yarımadaanın kuzey bakılı yamaçlarında, Eksere Deresi çevresinde, Datça hurması özel yetiştirme ortamı ve bitki toplulukları olarak dikkat çekicidir. Datça hurması palmiye familyasının Phoenix cinsine ait olup, bu familyanın ülkemizde saptanan ilk doğal temsilcisidir. Yarımadaanın aşağı seviyelerinde sandal ve kocayemişin karışık olarak yayılış gösterdiği bir çalı topluluğu yer almaktadır. Ancak sandal aşağı kesimlerin bitkisi olmasına karşın Kocadağ zirvelerine kadar çıkabilmiştir. Çalı toplulukları yarımadaanın batı kesiminde Knidos harabeleri civarında ve Değirmenbükü'nde yoğunluk kazanmıştır. Bu yoğunluk nedeniyle bu kesimlerden arazi kullanımı açısından yararlanmak son derece güçtür.

Datça Yarımadası, hidrolojik bakımdan fazla zengin değildir. Düzenli akış gösteren büyük dere ve ırmaklar bulunmamaktadır. Genellikle dere yataklarında akış, yağışlı mevsimlerde görülmekte; yaz aylarında ise dereler tamamen kurumaktadır. Bölgede bulunan kıyı ovalarında ortalama 1-20 m. arasında değişen alüvyon kalınlık yer almaktadır. Alüvyonların özellikle çakıllı, kumlu seviyelerinden su elde etmek mümkündür. Alüvyonlarla birlikte karstik yapıdaki kireç taşlarından ve serpantinlerin yaygın olduğu alanlardan da yeraltı suyu temini mümkündür. Bu geçici akarsuların vadilerinde, geçmiş dönemlerde kullanılan su değirmenlerinin kalıntıları mevcuttur. Su değirmenlerinin kalıntıları, bu vadilerden zaman zaman bol miktarda su aktığının kanıtıdır.

Yarımadaanın batı kesiminin kalker, doğu kesimlerinde ise serpantin ağırlıklı kayalar yer alır. "Bilindiği gibi kalker oldukça geçirimli bir yapıya sahiptir. Taneleri birbirine iyice birleşmiş ve geçirimsiz olan kalkerin özellikle geçirimli kayalara örnek gösterilmesi ondaki çatlakların fazlalığından ileri gelmektedir." Çat-

lakların oluşmasında ise, tektonik hareketler önemli rol oynamıştır. Yağışlar halinde yere düşen suyun bir kısmı toprak altına sızarak yeraltı suyunu oluşturur. Kalker tabakadaki çatlaklardan derine sızan sular, kalker tabanın altında sert ve geçirimsiz bir tabaka üzerinde birikir. Bu su hareketi kalker kayacın içinde uzun ve karmaşık su yolları oluşturur. Bunun sonucunda oluşan yeraltında su birikimi, yeraltı sularını oluşturur.

Yarımadada geniş yer tutan kalker tabakalar nedeniyle yeraltı sularının varlığından söz edilebilir. Kıyı bölgelerdeki yeraltı suyu tabakasının altında, yoğunluğu daha fazla olan tuzlu su tabakası mevcuttur. Bu tuzlu su tabakasının yüzeyi, iç tarafa gidildikçe derinleşir. Bu tür sahalarda yeraltı suyu temini oldukça risklidir. Alt tabakadaki tuzlu suyun tatlı suyla karışma ihtimali yüksektir. Tuzlu suyun karıştığı yeraltı suyu tarım için kullanılamaz özellikler taşır. Palamutbükü'nün denize yakın kesimlerinde bilinçsizce yapılan bu tür kuyu açmaları, yeraltı suyuna tuzlu su girişlerine neden olmuştur.

Yarımadanın doğu bölümünde hakim yapı olan serpantin oluşumları üzerinde maki ve iğne yapraklı seyrek ormanların yer aldığı alanlarda, su kaynaklarının arttığı gözlenmektedir. Yeraltı suyu bakımından önemli bir potansiyele sahip bu alandan daha doğuya Balıkaşiran kesimine doğru daha fakir bir akarsu örgüsü görülür. Bu örgüye, doğu bölümün yer yapısı ve yüzey şekillerinin çok olumsuz koşulları neden olmuştur. İklimsel özelliklere bağlı olarak, yazları hepsinin kuru olduğu bu akarsular kışları büyük yağışlardan sonra çevreye taşkın zararları vermektedirler. Ayrıca günümüze dek ormanların yarımada yüzölçümü içindeki payının azalmış olması, su düzenini olumsuz etkilemiştir.

Yaz aylarında su düzeni tarım açısından oldukça kritik bir yapıya sahiptir. Özellikle Haziran-Temmuz-Ağustos-Eylül aylarında tarımın sulama yapılmadan sürdürülebilmesi olanaksızdır. Tarım ancak Datça ve Beççe düzlüklerinde açılan kuyulardan elde edilen su ile yapılabilmektedir. Su düzeninde görülen istikrarsızlık, hasadın miktar ve kalitesini büyük ölçüde etkilemektedir. Su kıtlığının bulunduğu dönemlerde kaynak suları ile yapılan sulamanın kökeni, Antik Çağlara kadar dayanmaktadır.

Datça yarımadası toprakları, arızalı taşlı arazi (Terra-rosa toprak maddesi) topraklarıdır. Eğimleri genel olarak %15-40 arasında değişir. Bazı yerlerde hiç toprak örtüsü yoktur. Bazı yerlerde ise birkaç cm. kalınlıkta kırmızımsı kahverengi killi topraklar mevcuttur. Alt toprak (B zonu) yoktur. Ana kaya ise, kireç taşıdır. Ziraat arazisi olarak daha ziyade alçak sahalardaki alüvyonlu topraklardan yararlanılır.

Sahada en yaygın olarak görülen toprak, kırmızımsı kahverengi topraklardır. Yarımadanın %40'ını oluşturan bu topraklar, daha çok batı bölümünde Mesozoik kalkerlerden oluşmuşlardır. Taşlılık durumu yüksektir. Bu topraklar üzerinde çam türleri ile yer yer zayıf örtülü çalılar ile makiler görülür. Kireçsiz kahverengi topraklar sahanın %35'ini kaplamaktadır. Daha çok eğimli orta ve doğu kesim-

lerde yer alırlar. Su yokluğu nedeniyle çoğunlukla kurakçıl ağaççıklardan ve zayıf ot örtüsünden müteşekkil olmakla beraber yer yer ufak çalılıarın altında, iyi gelişmiş profilleriyle dikkat çekerler. Yarımada'nın %20'sini kaplayan Terra-rossa topraklar, yarımada'nın kuzeybatı ve batı kesimlerinde yer aldığı görülür. Çoğunlukla ormanlık ve makiliklerle kaplı olan bu topraklar Kocadağ kütle'sinin kuzey etekleri boyunca zengin bitki örtüsüyle dikkat çeker. Bu toprakların %5 kadarı ziraate açılmış olup, zeytin ve badem tarımı yapılır. Sahanın tarımsal yapısı üzerinde etkin olan toprak çeşidi ise alüvyal topraklardır. Yarımada'nın %5'ini kaplayan bu topraklar, tarımsal potansiyelin yüksekliğinden dolayı yoğun olarak tarıma ayrılmış olup, Datça ovası ve Betçe düzlüklerinde yer alan akarsular boyunca görülür. Alüvyal toprakların sahil kesimlerinde teşekkül edenlerin de tuzlanma, şiddetli rüzgar ve dalgaların nedeniyle kumullar tarafından işgal edilerek tarımsal değerlerinin kaybolduğu görülmektedir.

Beşeri Özellikler

Datça Yarımadasında arazi kullanım şeklinin süreç içinde geçirdiği değişiklikleri arkeolojik verilerin ışığı altında biliyoruz. Bu konuda yapılan araştırmalardan Datça Yarımadasında beşeri ve iktisadi yönden birtakım değişmelerin var olduğu anlaşılmaktadır.

Datça Yarımadasında daimi yerleşmenin ne zaman başladığı hakkında elde kesin kanıtlar olmamakla birlikte Yarımada'da İ.Ö. 3. binde Ege adaları ve Girit ile ticari ilişkileri olan bir yerleşmenin varlığı söz konusudur. Knidos adının kökü yerlidir ve Anadolu'lu yerli bir halka işaret etmektedir. Knidos'ta yapılan arkeolojik kazılarda Miken (Girit) seramik parçalarının bulunması Miken dünyası ile olan bağlantıyı açıklamaktadır.

İ.Ö. 12. yüzyılda Orta Anadolu'da Büyük Hitit İmparatorluğunun çöküşüne yol açan Dor ya da Ege göçleri sırasında Knidos, Sparta'dan gelen bir Dor soyunun yerleşimine sahne olmuştur. Datça Yarımadası'nın batı ucundaki Tekir Burnu; önündeki ada ile korunan limana ve Ege-Doğu ticareti yolu üzerindeki eşsiz yeri, elverişli tarım potansiyeli ile Antik Çağ'da daima yoğun bir nüfus barındırmakta idi. Kos ve Rodos adaları ile ana karanın belirli birkaç bölgesinde tutunabilen Dorlar, durumlarını güçlendirmek için "Dor altı kenti" olarak bilinen altı kentten kurulu bir birlik çevresinde toplandılar. Birliğe, Kos ve Rodos'tan üç kent ile ana karadan da Knidos ile Halikarnasos bağlı idi. Üyeler belirli aralıklarla Knidos topraklarında düzenlenen Triopion'lu Apollon şenliğinde bir araya geliyordu. Ayrıca Afrodite Tapınağı ve 4500 kişilik antik tiyatrosuyla kutsal bir kent görünümü alan Knidos, ziyaretçilerin sık sık akın ettiği bir kent konumuna gelmişti. Dorların ilk Knidos kentini ziraat sahası daha fazla olan Datça'da kurmuş olmaları yerleşme kurallarına daha uygun düşmektedir. Zamanla Ege-Doğu ticaret yolu üzerindeki konumu nedeniyle kent, Tekir Burnu'na taşınmıştır.

Büyük İskender tarihte bir dönemi kapatıp, yeni bir dönem açmıştır. Hellenistik Dönem (M.Ö. 320-30) adı verilen bu dönem; Makedonya'dan Hindistan

içlerine kadar Yunan ordularıyla birlikte Yunan kültürünün Doğu'da geniş bir alana yayılması, gerek Doğu, gerek Batı kültürlerinin kaynaşmasına olanak sağlayarak bu kültürlerin gelişimlerine temel hazırlamıştır. Ege Denizi kıyılarını Hellenistik dönem başında Hellenleşmiş olarak buluyoruz. "Hellenistik dönemde Knidos polisinin, Akdeniz ticareti içindeki konumu gereği toplam nüfus içinde yabancı ve kölelerin payının %30 olduğu varsayılırsa; Datça Yarımadası'nın Hellenistik dönemde toplam nüfusu 29347 kişi olduğu tahmin edilir. Bu sayı, Knidos'un deniz ticareti ile tarımsal kaynaklardan bağımsız gelişen nüfus artışı olanakları gözönüne alınmadan elde edilmiştir. Nitekim, Knidos'un Hellenistik dönemde yer alan yerleşmelerinde toplam 40.000'e yakın kişinin yaşadığı yüzey araştırmaları sonucu saptanmıştır. Knidosluların klasik dönemde 20.000 kişilik nüfusa sahip oldukları düşünüldüğünde, 350 yıllık bir dönemde yani yarımada üzerinde 40.000 kişinin yaşayabildiği, en üst sınıra varmış oldukları görülmektedir.^{5"}

Anadolu'nun İlk Çağ boyunca Karya olarak adlandırılan bu güney-batı ucu, M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kalmıştır. Hıristiyanlığın resmi din olarak benimsenmesi ile Karya bir metropolitlik olmuştur ve bölgede Bizans dönemine ait hemen hemen hiçbir önemli buluntu saptanamamıştır. Bunun nedeni yörenin ikinci planda kalmasından kaynaklanmaktadır. Datça Yarımadası'nda bu dönemde nüfusun Antik Çağ'a oranla seyrek olmasının nedenleri arasında Anadolu Yarımadası'nın huzursuz ortamı gösterilebilir. Resmi din ile Anadolu'da yeni yeni yayılma alanı bulan Hıristiyanlık arasındaki çatışmalar, (ki bu dönemde Anadolu'nun orta kesimlerinde Kapadokya yöresinde insanlar güvenliklerini sağlayabilmek için yeraltı kentleri inşa etmişlerdir.) daha sonra Roma'nın Hıristiyanlığı kabul etmesinden sonra gerek Orta Asya kavimlerinin Anadolu üzerine yürümesi, gerekse sonraki dönemlerde Haçlı ordularının Anadolu macerası ve son olarak Moğol istilası gibi olaylar; Anadolu'nun güvensizliğine neden olmuşlardır. Bu güvensizlik, Anadolu üzerinden geçen ticaret yollarını etkilemiş ve sonuçta ticaret yolları başka merkezlere doğru kaymıştır. Menteşe Beyliği çalışması ile ünlü P. Wittek, Karya bölgesinde 7. yüzyıldan Türklerin fethine kadar, fazla sorunlu olmayan bir topluluğun yeraldığını belirtmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Türk korsanlarını barındıran yarımada üzerinde Datça ve Beççe'de öbeklenen köylerin yer aldığını Piri Reis ve Evliya Çelebi kaydetmektedir. Yarımada bu tarihlerde yönetim bakımından Osmanlı İmparatorluğu Bahri Sefid eyaletine bağlıdır. "Datça 1908 yılında Sultan Reşat'a mal edilerek Reşadiye adını almıştır"⁶. Datça'nın Bahr-i sefid eyaletinden ayrılarak Muğla vilayetine bağlanması, 19.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşmiştir. Yarımada ilk belediye örgütü Reşadiye yerleşmesinde 1915 yılında kurulmuştur.

20. yüzyıl başında Batı Anadolu'nun birçok bölgesinde olduğu gibi, Datça

5- Numan Tuna, "Batı Anadolu Kent Devletlerinde Mekan Organizasyonu Knidos Örneği", Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniv. Müh. Mim. Fak., İzmir, Yayınlanmamış, s. 17.

6- 1967 Yılı Muğla İl Yıllığı (Ankara-1968), s. 359.

Yarımadası'nda da Rum etnik gurubun etkin olduğu bilinmektedir. Bu konuda sayısal verilere sahip olunmamakla birlikte yöredeki yaşlılardan alınan bilgiler doğrultusunda, yaklaşık %25'lik bir oranda yarımadada Rumların varlığından söz edilebilir. Rum etnik nüfusu özellikle Yakaköy, Avlana (Mesudiye)'da iskan etmektedirler. Bu köyler dışındaki Belen-Yazıköy toplumunun etnik kökeniyle yarımadanın diğer kesimlerinden toplumsal olarak kopmuş durumda görünür. Bu köylerde oturanlar diğerleri gibi adalardan göçen Rumlardan değildir; yarımadanın yerli toplulukları olmalıdır.

Günümüzde Datça Yarımadasındaki yerleşmeler, idari bakımdan, Muğla ilinin Datça ilçesine bağlıdır. Datça ilçe merkezi tipik bir turizm kasabası görünümündedir. Datça merkezini iskele, Reşadiye ve Datça mahallesi oluştururken, Cumalı, Emecik, Hızırşah, Karaköy, Kızlan, Mesudiye, Sındı, Yakaköy kırsal alanlardaki yerleşim birimleridir. Datça yarımadasında yerleşme birimlerini ana hatlarıyla röliyef şartları, iklim ve su kaynaklarının etkilediğini söylemek mümkündür.

Bulutnu yerlerinin çokluğu yarımadanın yoğun bir yerleşmeye maruz kaldığının göstergesidir. Yarımadada bilinen en eski kent yerleşmesi antik çağda kurulmuş olan Knidos'tur. Kent kavramı mevcut toplulukların yeniden kümelenmesi olayı olarak değerlendirilebilir. Yarımadada yer alan birkaç köy, yeni bir arazide yeni bir şehir kurmak üzere birleşir. Böylece temeli ticari organizasyona dayanan; bunun yanında idari, askeri, dinsel faktörlerin de yer aldığı ve toprak işleme ile ilgisi azalmış insan topluluklarının yaşadığı antik Knidos kenti oluşmuştur. Bu kentin kuruluş, gelişme ve önemlerini kaybetmelerinde; sosyal olaylar ve siyasal gelişmelerin yanında doğal çevre özelliklerinin ve insan-çevre ilişkisinin de çok büyük payı bulunduğu söylenebilir.

Knidos kentinin gerilerindeki vadiler, tarıma uygun alüvyal düzlüklerin nispeten geniş yer kapladığı alanlardır. Bu jeomorfolojik özellikler kentin böyle bir yerde gelişmesinde doğrudan etkili olmuştur. Kısaca Knidos kentinin, doğal çevrenin özelliklerinden en iyi yararlanılacak şekilde kurulduğu ve bu özelliklere uygun bir gelişme gösterdiği söylenebilir. Bu durum, yöresel özellikleri çok iyi bilen yerel grupların, yerleşmelerin kuruluşunda belirleyici olduğunun da göstergesidir.

Yarımadada buluntu yerlerinin çokluğu ve yarımadanın değişik yerlerine dağılışı bütün bu eski yerleşmeler, volkanizma olayları ve ard arda gelen depremler ve istilalar, insan yerleşmesinin zaman içinde yoğunlaşıp azaldığını göstermektedir. İnsan etkisinin yoğunlaştığı dönemlerde ortaya çıkan doğa tahribatı, bu etkinin azaldığı dönemde kısmen telafi edilmiş ve orman, maki veya garig formasyonları gelişerek kültür alanları oluşturmuşlardır. Eskiden üzüm ve zeytin için yapılan terasların şimdi kızılçam ormanı veya sandal ormanı ile kaplanmış olması bu gelişmenin en önemli delilidir. Ancak eskiden orman olan birçok alanın da bugün kayalık veya seyrek çalılık haline dönüşmüş olması insanın yoğun etkisinin olduğu dönemlerin hatırasıdır.

Son yıllarda hızlanan tatil köyleri ve benzeri turizm amaçlı tesislerinin, yeni bir insan yoğunlaşması sürecine girdiğimizi göstermektedir. Bu defa günümüzdeki teknik ile güçlenen insan etkisinin Datça yarımadasındaki doğal ekosistemlerin dengesini temelinden sarsması söz konusudur.

Datça Yarımadası'nda yerleşim yerlerinin oluşmasında, rölyef ve bakı şartlarının yanında, kışın şiddetli rüzgarlara karşı korunaklı, su kaynaklarının nispeten bol olduğu alanlar etkili olmuştur. Yerleşme birimleri güney bakıli yamaçlarında ve su kaynaklarının bulunduğu kısımlarda toplanmıştır. Yarımada su imkanlarının kısıtlı olması, suyun bulunduğu kesimler yerleşme için çekicilik yaratmaktadır. Özellikle sıcak ve kurak geçen yaz mevsiminde suyun önemi daha da artmaktadır. Yarımada batı kesiminde yüzyılın başında oluşan yerleşme birimlerinin oluşmasında su kaynaklarının önemi fazladır. Cumalı köyünün Çeşmeköy mahallesi ile Yakaköy'ün Kumyer mahallelerinin oluşumu bu mahallelerde yer alan su kaynaklarından kaynaklanmaktadır.

Yarımada rölyef şartları yerleşme birimlerinin Datça ovası ve batıdaki düzlük alanlarında yoğunlaşmasına neden olmuştur. Datça ovasında Kızian, Karaköy, Hızırşah, köy yerleşmeleri görülürken, batıdaki Betçe düzlüklerinde Yazı, Cumalı, Yaka, Sındı ve Mesudiye köyleri yer alır. Doğudaki dağlık sahada ise Emecik köy yerleşmesi yer almaktadır.

Rölyef şartları, köy yerleşmelerini kısa mesafelerde birbirinden ayırmıştır ve her köy yerleşmesi kompartımanlar şeklinde birbirinden ayrılmıştır. Bu tür farklılaşmaları aynı köyün mahalle birimlerinde görmek mümkündür. Yazıköy'ün Belenköy mahallesi ile Mesudiye'nin Aviana ve Mezgit mahalleleri gerek kültürel gerekse ekonomik yapı bakımından farklılıklar gösterebilmektedir.

Osmanlı döneminde şehrin ilk merkezi Reşadiye mahallesi olurken, 1947 yılında merkez İskele mahallesine taşınmıştır. Kıyıda yer alan İskele mahallesi günümüzde turizm faaliyetlerinin odak merkezi konumunda olurken, Reşadiye mahallesi Osmanlı döneminden kalma konak, cami ve Rumiardan kalma taş evleriyle Osmanlı kasabalarını andırmaktadır. İlçe merkezinin İskele mahallesine taşınmasından sonra Datça ve Reşadiye mahalleleri ile civar köylerden İskele mahallesine göçün yaşanması ve artan turizm faaliyetleri İskele mahallesinin gelişmesine neden olmuştur. Bu mahallenin merkez olarak seçilmesi turizm ihtiyaçlarına cevap verebilme imkanını yaratmış ve günümüzde tipik bir turizm merkezi konumunu kazanmıştır. İskele mahallesine göçle yer yer boşalan Datça ve Reşadiye mahalleleri günümüzde, yarımada dışından gelen göçle tekrar nüfus akımına maruz kalmıştır. Özellikle Datça mahallesindeki taş meskenler dışarıdan gelenlerin ilgisini çekmekte ve bu yeni gelen insan topluluklarının yeni ikametgahlarını oluşturmaktadır. Reşadiye mahallesi daha çok Datça'ya çalışmak için gelen yabancıların eski meskenleri kiralamaları şeklinde bir yoğunluğu yaşamaktadır.

İskele mahallesi, Ege ve Akdeniz kıyılarında yer alan turizm ağırlıklı merkez-

lerin özelliklerini yansıtır. Kırsal ağırlıklı merkez görünümünden artan turizm talebine bağlı olarak, merkezden itibaren kıyı boyunca konaklama, ağırlama, eğlence ünitelerinin yapımı, eski konutların yerini yenilerine bırakması çarşının halı, mücevher, antika eşya gibi çeşitli hediyelik eşyanın bir arada satıldığı turistik tüketime yönelik alışveriş merkezine dönüşmesi, bu yerleşim birimlerini kıyıda çizgisel, merkezde içeriye doğru gelişme göstermesine neden olmuştur. Bu gelişmelerin planlı bir yapılaşma göstermemesi kıyı boyunca uzanan cadde boyunca yüksek yapıların kaplanmasına neden olmuştur. Kıyıda içeriye doğru genişleme, iskele mahallesini kuşaklar halinde çevreleyen yazlık konut ve kooperatif binalarıyla son bulmuştur.

Yarımadada nüfusun tarihsel gelişimi incelendiğinde, nüfusun bir artış göstermeksizin günümüze kadar ulaştığı dikkati çeker. ancak tarihsel dönemlerde artış ve azalışların yüksek değerlere ulaşması coğrafi konumunun zaman zaman sağladığı üstünlüklerden kaynaklanır.

Anadolu'da paleolitik dönemde Toros dağları kuşağında insanların yaşadığı bilinmektedir. Aynı kuşakta karstik yapının yaygın olduğu Yarımadada tıpkı Toroslarda olduğu gibi doğal mağaralarda insan topluluklarının yaşadığı düşünülebilir. Arkeolojik kalıntılar İ.Ö. 3 binde Yarımadada Ege adaları ile ticari ilişkileri olan insan topluluklarının varlığını işaret etmektedir. Antik çağda Ege göçleri ile kurulan Dor kenti Knidos'da, kentnin kuruluşundan önce nüfusun varlığı söz konusudur. Çünkü Knidos adının kökü yerlidir ve yeni kazılarda Knidos kenti öncesine ait buluntular bulunmuştur. Klasik dönemde Knidos'un 20.000 kişilik nüfusa sahip olduğu düşünülmektedir. Bu dönemde Doğu Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahi Knidos kenti özellikle şarap ticaretinde uzmanlaşmanın getirdiği üstünlüğe bağlı olarak Helenistik dönemde 40.000 kişiye ulaştığı tahmin edilmektedir. Anadolu'nun İlk Çağ boyunca Karya olarak adlandırılan bu güney-

Çizelge 2 : Araştırma Sahasında Yıllar İtibarıyla Nüfus durumu

Table 2 : Yearly Population Rates of Study Area

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997	2000
Merkez	1339	1250	1264	1307	1267	1339	1341	1481	2118	2465	2788	5022	6039	8108
Cumalı	1101	1127	1215	1200	1151	606	613	620	455	654	659	689	749	712
Emecik	192	193	209	223	217	249	302	425	355	595	874	1028	773	915
Hızırşah	299	515	323	319	338	405	454	469	395	467	453	487	479	473
Karaköy	425	389	475	560	579	608	647	458	538	645	671	476	737	795
Kızlan	472	521	573	641	632	700	709	697	726	802	832	780	532	849
Mesudiye	450	496	525	582	603	598	627	581	564	530	580	517	539	572
Yaka	663	696	694	779	401	421	387	349	364	394	373	511	431	347
Sandı	-	-	-	-	366	376	403	444	370	418	478	364	380	577
Yazı	-	-	-	-	-	503	492	570	427	562	576	583	618	566
Toplam	5127	4987	5276	5611	5554	5805	5975	6094	6312	7532	8276	10741	11715	13914

Kaynak : DİE

batı ucu, M.S. 395 yılında Bizans sınırları içinde kalmıştır. Bizans dönemine ait hemen hemen hiçbir önemli buluntunun saptanmaması yörenin bu dönemde ikinci planda kalmasını ve nüfusunun azaldığını göstermektedir. Karya bölgesinde 7. yüzyıldan, Türklerin fethine kadar, yarımada küçük bir topluluğun yer aldığı bilinmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Datça ve Beççe'de köylerin yer aldığı, dönemin gezginleri tarafından ifade edilmektedir.

Datça Yarımadasında nüfusun Cumhuriyet dönemindeki seyrine bakıldığında yarımada nüfusunda her yıl artış olduğu görülür. 1940-45 yıllarında görülen düşüş, II. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkilerinden kaynaklanır. 1935 ile 2000 yılı arasındaki 65 yıllık süreçte nüfusta 1935'e göre %165'lik bir artış olduğu görülür (Çizelge 2). 1935'ten günümüze kadar artış oranları beşer yıllık dilimler dikkate alındığında %8'dir. 1950-55 döneminde toplam nüfusta görülen azalma, kırsal merkezlerden büyük kentlere olan göçle ilgilidir. Yarımada doğurganlık oranı düşüktür. 1980'den sonra görülen artışın temel nedeni karayolu olanaklarının artması ve pazar için tarımsal üretime geçilmesi ile turizm kullanımının gelişmesinden kaynaklanmaktadır. 1975'ten önceki tarımsal yapının, kapalı bir kırsal ekonomiyi yansıtır olması, yarımada nüfusunun uzun yıllar statik kalmasına neden olmuştur. 1985, 1990, 1997 ve 2000 nüfus sayımlarında; Datça merkez nüfusunun 1985'te 2788'den 1990'da 5022'ye, 1997'de 6039'dan, 2000'de 8108'e ulaşması, Datça merkezinde artan ikinci ev baskısı ve göçlerle olmuştur. Diğer turizm bölgelerinde yaşanan süreç Datça merkezde de yaşanmakta olup, son dönemlerde ilçe merkezinin şantiyeye dönüşmesi, inşaat sektörünün canlanmasına neden olmuş, bu durum özellikle yöreye Doğu ve Güneydoğu'dan işçi göçünün hızlanmasına yol açmıştır. Hiç kuşkusuz bu durum yıllardır durağan bir seyir izleyen nüfus hareketlerinin dinamizim kazanmasıyla sonuçlanacaktır.

Datça Yarımadasının nüfusunun dağılışına bakıldığında güney bakılı yamaçlarda suyun bulunduğu düz ve düze yakın alanların tercih edildiği görülür. Kırsal kesimde, nüfusun yoğunlaştığı düz alanlar, Kızlan, Yazı, Karaköy, Mesudiye, Hızırşah, Kumyer ve Palamutbükü yerleşmeleridir. Datça Yarımadasında 1980 yılında nüfusun %32'si ilçe merkezinde yaşarken kırlarda nüfusun %68'i yaşamaktaydı. bu oran 1990'da %47 ilçe merkezi, %53 kırsal kesim, 2000'de %58'i ilçe merkezi, %42'si ise kırsal kesim şeklindedir. İlçe merkezinde oturanların oranının nüfusun %50'sini aşması ancak 90'lı yıllardan sonra gerçekleşmiştir. Bu durum ilçe merkezinde 90'lı yıllardan itibaren artan ikinci ev baskısından kaynaklanmaktadır.

Yarımada yüzölçümü 459.000 km² dir. 2000 sayım sonuçlarına göre toplam nüfus 13.914'tür. buna göre yarımada km² ye 30 kişi düşer. bu oran Muğla genelinin çok altındadır (km² ye 56 kişi). Bu oranlar yarımada nüfus yoğunluğunun son derece az olduğunu göstermektedir.

Tarım alanları veya başka bir deyişle ekili dikili alanların yarımada fazla geniş bir yer tutmamalarına karşın, ekonomik faaliyetlerin temeli tarıma dayanır. Tarım alanları ilçe yüzölçümünün 7240 ha ile %158'ini oluşturur (Çizelge 3).

Çizelge 3 : Datça Yarımadasında Halihazır Arazi Kullanımı
Table 3 : Present Land-use at the Datça Peninsula

	Alanı (Hektar)	Genel Araziye Oranı (%)
Tarım Alanları	7.240	16
Orman Alanları	30.26	66
Meralar	2.750	6
Kullanılmayan Boş Alanlar	5.650	12

Kaynak : İlçe Tarım Müdürlüğü

Tarım alanlarının %68.8'si dikili alanların ayrılmış olup, dikili alanları başta badem olmak üzere, zeytin, incir, turunçgiller, üzüm ve keçiboynuzu oluşturur (Şekil 3).

Yarımadada badem tarımı, düz alanlarda yaygın olmasına karşın; son yıllarda yamaçlarda yaygın olan zeytinin tahrip edilmesi ile yamaçlara da kaymıştır. Anadolu'da yaygın bir yetiştirme alanına sahip olmasına karşın, Yunanistan ve İtalya'dan gelen aşılarda kültüre alınmış ve Anadolu'da başka bir yerde görülmediği oranda verimli olmuştur. Badem ağacı sayılarının yıllara göre dağılımına bakıldığında 1990 yılında 390.000 olan badem ağacı sayısı 1995'te 409.000'e, 2000 yılında ise 400.000'e ulaşmıştır. Genelde zeytin ağaçlarının kesilip yerine badem ağaçlarının dikildiği yöresel gözlemlerle tespit edilmiştir. Ancak badem ağacı sayısının 2000 yılında 1995'e oranla azalmasının nedeni badem tarımının genişlemesinin durmasından çok bu ağaçların gençleştirilmesinden kaynaklanmıştır. Bu itibarla birkaç yıl içinde tekrar badem ağaçları sayısında bir artış olacağını söylemek mümkündür. Ak, Nurlu, Dedebağ ve Hacı adlı türleri yaygın olan badem, kökleri ile taban suyuna ulaşabilmektedir. Onun için fidan devresinde (2 yıl) devamlı sulanması gerekir. Çağla döneminde (Mart-Nisan) sıcaklık 27°C'dan az olduğu için (Bu sıcaklıkta bakteri üremiyor) elle koparılması ve dal kesimi, dal kanseri adı verilen hastalığın oluşmasına neden olur. Gerek çağla döneminde gerekse badem hasatında elle ve sırıklarla silme yöntemi kullanılması, badem ağacına zarar vermektedir. Buna bağlı olarak bir yıl bol mahsul alınabilirken, diğer yıl bol mahsul alınamamaktadır. Datça ilçesi badem üretiminde 1630 ton üretimi ile Türkiye'de birinci sırada yer almasına karşın pazarda gereken değeri bulamamıştır. 27.300 dekar alanda 400.000 ağaçta üretim yapılmaktadır. Yarımada genelinde zeytin, narenciye ve keçiboynuzu ağaçları kesilerek badem ağaçları dikilmektedir. Bunun nedeni bademin ekonomik getirisinin fazla olmasıdır. Badem üretim ve pazarlama aşamasında yaşanan sorunların başında badem toplama, kırma, sınıflandırma makinelerinin yetersizliği ile pazarlama aşamasında ürünün tüccarlar tarafından ucuza alınması, üreticinin aleyhine gelişmektedir. Üretimin kurulacak üretim kooperatifleri kanalıyla toptan pazarlanması gerekmektedir. Ayrıca oluşturulacak üretim kooperatifi badem toplama, kırma ve sınıflandırma amacıyla geliştirilen makinelerin temini ve ortaklaşa kullanımını sağlayabilecektir.

Yarımadada orta ve dik meyilli alanlarda yaygın olarak zeytin tarımı yapılır. "Zeytin, Akdeniz ikliminin karakteristik bitkisi ve bu bölge medeniyetinin sembolüdür. Zeytin ağacı 2-4 m'ye kadar, nadiren 10 m'ye kadar çıkar. Dalları seyrek ve dağınık, yaprakları parlak koyu yeşil yahut gümüşüdür. Kış, zeytin ağacının dinlenme devresidir. Fakat ağaç bu devreyi yapraklarını dökmeyen geçirir. Zeytin ağacının türleri arasında en önemlisi Avrupa zeytin ağacı (olea evropea) dir. Bu ağacın ilk defa Anadolu'dan çıktığı sanılmaktadır. Zeytini bir kültür bitkisi olarak, çok eskiden beri bütün Akdeniz ülkelerine yayılmıştır. Zeytin ağacının çekirdeği kuşlarla dağıldığından, yakınoğunun medeni memleketleri zeytin ağacını bir kültür bitkisi haline getirmeden önce; bu ağaç bütün Akdeniz havzasına yayılmış ve kendiliğinden yetişmiş olmalıdır."⁷

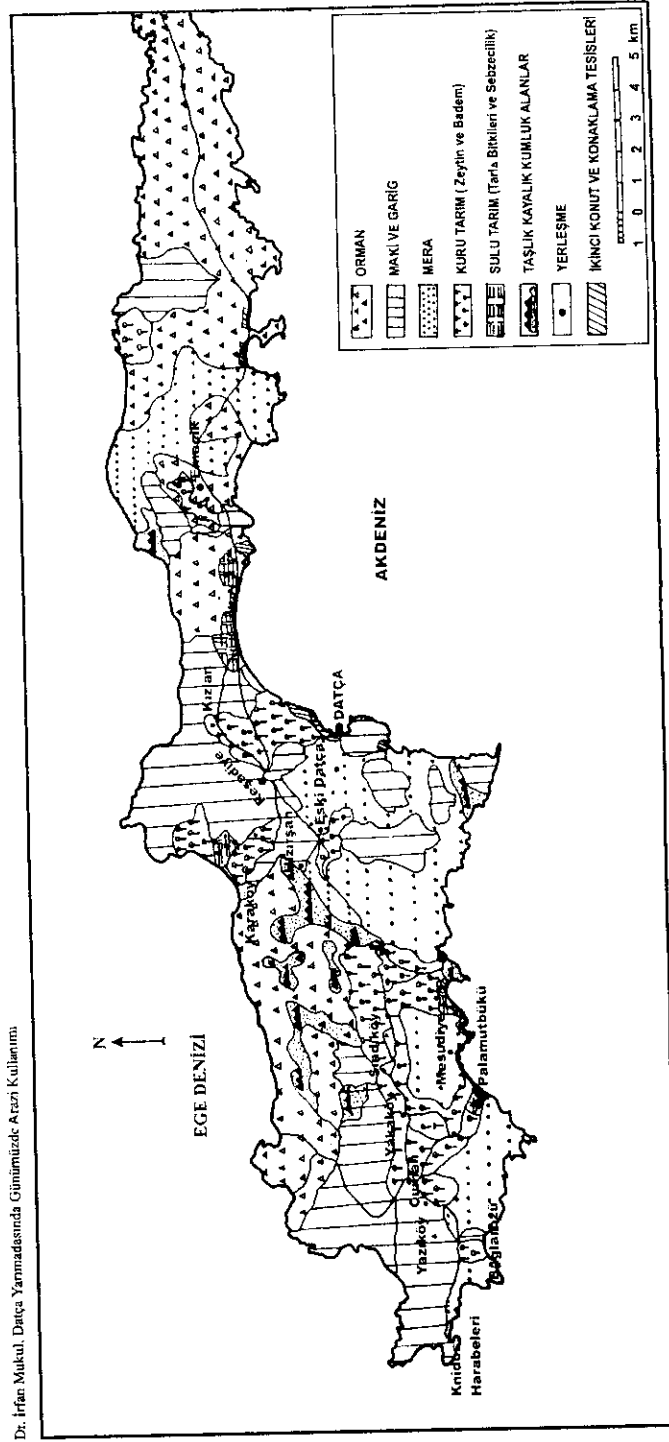
Zeytin ağacı, ılık ve oldukça bol yağışlı bir kış, sıcak ve kurak bir yaz ister. Dinlenme devresinde yani kışın sıcaklığın -8°C'ye kadar düşmesine dayansa da dinlenme devresinden çıktığı sıralarda don olayı ile karşılaşmaması gerekir. Zeytin tarımı çok iş ve fazla işçi istemese de, iyi ve bol mahsul alabilmek için, zeytin ağaçlarının çekirdekten yetiştirilmiş fidanlar vasıtasıyla üretilmesi ve fidanların uygun aralıklarla dikilmesi, ağaçların budanması ve toprağın iyi işlenmesi gerekir. Ağaç yedi sekiz yıl sonra meyvesini vermeye başlar. Meyveler, sonbaharın sonlarına doğru ve kışın toplanır. Hasatın her yıl yapılabilmesi için geleneksel silkme yöntemi yerine yeni toplama tekniklerinin uygulanması gerekmektedir.

"Maki elamanları içinde hakim türlerden biri olan yabancı zeytin, bazı bitki coğrafyacıları tarafından; kışın yapraklarını dökmeyen genellikle Akdeniz ikliminde sıcak kuşağın ağaç katını oluşturmasıyla Akdeniz ikliminin tanımlanmasında ölçüt olarak kullanılmıştır. Nitekim yabancı zeytin İspanya'nın güneydoğu kıyılarında keçiboynuzu ve kermez meşesi ile Yunanistan'ın güneyi ve Girit adasında keçiboynuzu, sakız ve mersin ile Türkiye'nin güney kıyılarında ise keçiboynuzu, sandal akçakesme ve defne ile birlikler oluşturmaktadır. Doğu Akdeniz'de Bronz Çağı'ndan itibaren üzüm ve hurma gibi bir kültür bitkisi olarak yetiştirilen zeytin, günümüzde kuzey ve güney yarımkürede 30o-45o enlemler arasında yetişmektedir."⁸ Datça Yarımadası'nda 22.000 dekada yaklaşık 252.000 ağaçla zeytin tarımı yapılmaktadır. Üretim miktarı 2000 yılı verilerine göre 278.000 tondur.

Antik Çağın önemli ürünü olan üzüm günümüzde 80 dekar alanda 56 ton üretilmektedir. Üretim daha çok Kızlan ve Emecik ovalarında yapılmaktadır. Çekirdeksiz (beyaz) ve kardinal; seyrek taneli, büyük salkımlı, (kestane rengi) çekirdekli türlerin üretimi yapılır. Tel üzerine 2,5m.x3m. mesafeli olarak üretimi yapılır. Hasat, Haziran başı ve Temmuz sonunda biter. Taban arazide olduğu için 2 yıl asma çubuğu sulanır. 3. yıl tel üzerine alınır ve 4. yıl mahsul elde edilir. En

7- Ali Tanoğlu, "Ziraat Tarihine Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat, İst. Ün. Yay. No. 177, İstanbul, s. 218.

8- Ecmel Temuçin, "Türkiye'de Zeytin Yetiştirilen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi" Ege Coğrafya Dergisi, No: 7, İzmir, 1995, s. 119.

Şekil 3: Datça Yarımadasında Günümüzde Arazi Kullanımı.
Figure 3: Current Land Distribution in the Datça Peninsula.

verimli çağı 10-15 yıl arasındadır. Günümüzdeki üretim, iç tüketime yöneliktir.

Datça ovası ve Betçe düzlüklerinde turunçgiller yetiştirilir. Yazın sulama gerektirmesi ve zararlılarına karşı ilaçlama maliyetinin yüksekliği, turunçgil tarımını her geçen gün azaltmakta ve yerini badem ağaçlarına bırakmaktadır. Artezyen ve kuyularla elde edilen sularla Mayıs ayından itibaren yaz sonuna kadar sulanır. Yörede özellikle pas böcüsü adı verilen zararlı, yaprakların öz suyunu emer ve meyve ceviz büyüklüğünde olduğunda üzerinde gezerek rengi, tadı ve aromasını etkiler. Bu durum pazar fiyatının düşmesine neden olur. İlaçlama maliyetinin yüksekliği, zararlı ile mücadelenin yapılmaması sonucunu doğurmaktadır.

Yarımada üzerinde sebzeçilik yapılan alan yaklaşık 420 hektardır. Bu alandan yaklaşık 3.500 ton ürün elde edilmektedir. Sebze üretiminde ilk sırayı domates alır. Özellikle yazlık ve güzlük domates üretimi toplam 140 hektarlık bir alanda 1.500 ton kadardır. Tarla domatesçiliği önemli bir gelir kaynağıdır. Özellikle Emecik, Kızlan ve Karaköy'de oldukça yoğun bir şekilde yapılan bu faaliyetle kışın Ocak ayı sonuna kadar açıkta domates yetiştirilmektedir. Ocak ayından sonra Mesudiye'deki seralarda domates yetiştiriciliği devam etmektedir. Datça yarımadasında kıyı şeridinde yaz devresindeki sıcaklık eğimi tropikal koşullara yakındır. Buna karşılık diğer mevsimlerde sıcaklığın seyrinde, istikrarsız durumlarla karşılaşmak her zaman olasıdır. Yazın sulama yapıldığı takdirde, tropikal ve yarı tropikal kökenli sebze ve meyveleri açıkta yetiştirmek mümkündür. Yetiştiriciliği yaz mevsimi dışına taşımak ise, ancak gerekli sıcaklık düzeyini sağlayacak koruyucu tesislerin yapımı sayesinde gerçekleşecektir. Yarımadanın güney bakılı alanlarında özellikle de mikroklima özelliği gösteren Mesudiye köyü seracılık için elverişlidir. Günümüzde 25 dekarlık küçük bir alanda yapılan seracılık faaliyeti var olan potansiyeli yansıtmamaktadır.

Yarımada genelinde su kıtlığının yaşanması suyun bulunmadığı alanlarda kuru ziraat tekniklerinin uygulanmasına neden olur. 1085 dekarlık alanda yaklaşık 210 ton tahıl ve baklagil üretilmektedir. Yarımadada yetiştirilen en önemli tahıl buğdaydır. Buğday ziraatında sıcaklık ve yağış şartları önemlidir. Sonbahar ve ilkbaharda istediği su miktarını bulmakta zorlanan buğday, yaz kuraklığını kolayca bulur ve yarımadanın Hızırşah, Kızlan, Emecik ve Karaköy'ün düzlüklerinde tarımı yapılır.

Meralarda hayvancılık faaliyetleri Yarımadanın doğusundaki Emecik ile batısındaki Yazıköy'ün dağlık alanlarında küçükbaş hayvancılık şeklinde yapılır. Yine yarımadanın yüksek alanlarının ekonomik faaliyeti olan arıcılık Emecik ve Sındıköy civarında yoğun olarak yapılır. Büyükbaş hayvancılık ağırlıklı olarak Datça ilçe merkezine yakınlığı ve pazarlama kolaylıklarından dolayı Kızlan köyünde yapılır. Sığırlar, ahırlarda süt ve et besiciliği amacına yönelik yetiştirilir. Özellikle yaz aylarında artan nüfusun ihtiyaçlarına dönük olarak sığır besiciliği yapılır. En büyük hayvansal değere sahip kılkeçileri, ormanların tahrip edilmesi ile ortaya çıkan maki alanlarında ve garig formasyonunun yaygın olduğu dik ve

şarp meyilli alanlarda yetiştirilir. Yarımada genelinde çok dik meyilli alanların % 20-30, şarp meyilli alanların %30'dan fazla olması kıl keçisi sayısının fazla olmasına neden olmuştur. Bilindiği üzere kılkeçileri için eğimli ve şarp alanlar uygundur. Yörede 2000 civarında kılkeçisinin, on civarındaki sürüde ve çobanların denetiminde olması ormanlık alanların zarar görmesini engellemektedir. Arazi- de mağaraların çokluğu, keçilerin barınmasını kolaylaştırmaktadır.

Yörede 45.000 adet kovanda arıcılık yapılır. Kekik (yerli), çam (yerli ve bölgeye has) ve çiçek (karışık) balı şeklinde 952 ton üretim yapılır. Yerli arılar, ilkbahar bitince yaylalara (Ankara, Burdur, Afyon ve Kayseri) nakledilir. Oralardaki baharı yakalamak için, sonbaharda Ağustos ve Eylül ayında çam balını almak için geri dönülür. Yöre-ye has bir bal olan çam balı; çamlar üzerindeki beyaz basra denilen bir böcek tarafından çıkarılan sıvının, peteğe arılar tarafından taşınarak bala dönüştürülmesiyle elde edilir. Büyük ve küçükbaş hayvan sayılarının büyük oranda azaldığı görülmektedir. Buna karşılık arıcılık üretimi hızla artma eğilimindedir. 1995'te toplam büyük ve küçükbaş hayvan sayısı 6.552'den 2000 yılında 3.500'e düşmüştür. Fenni kovan sayısı 15.000'den 45.000'e yükselmiştir. Bu durum büyük ve küçükbaş hayvancılık yapan ailelerin arıcılığa yönelmiş olduğunu göstermektedir. Toplam bal üretiminin 952 tona ulaşması yarımadada dış pazara yönelik tarımsal üretimde bademden sonra arıcılığın geldiğini göstermektedir.

Datça Yarımadası'nda diğer bir ekonomik faaliyet ise balıkçılıktır. Akdeniz ülkelerinin zenginliklerine denizin katkısı büyüktür. Kıyılarında insanların görülmeye başladığından daha doğrusu eski dünyanın tarih öncesi çağlarından beri balıkçılık aracılığıyla deniz ürünleri elde edilmiştir. Çünkü balıkçılık, insanın alet yapmaya başlaması ile yaşit bir uğraştır. Ama Akdeniz'de bu ürünler çok bol değildir. Akdeniz'de ne Kuzey Denizi'ndeki Doggerbank'ın zenginlikleri ne de Newfoundland'ın, kuzey Japonya'nın Yeso'sunun ya da Moritanya'nın Atlantik kıyılarının zengin balık yatakları vardır. Gerçekte Akdeniz bir biyolojik yetersizliğin tutsağıdır. Kıyı suları çok derindir, deniz canlılarının gelişip hızla çoğalmaları için gerekli sığ sulardan yoksundur. Sonra çok eski bir deniz olduğu için uzun ömrü boyunca içindeki yaşamsal ana maddeler açısından fakirleşmiştir, plankton denen mikroskobik hayvancık ve bitkiler Akdeniz sularında azalmış olduğundan, türler bu temel besini bulmakta güçlük çekerler. Ayrıca bu iç denizin bundan binlerce yıl önce ikinci zamanda Antil adalarından başlayarak enlemler boyunca Dünya'nın hemen hemen tümünü saran çok büyük deniz kuşağının (Thetis) kalıntısı olduğu bilinmektedir. Bugünkü Akdeniz ise bu kuşağın ufak bir parçasıdır. Bu denizin biyolojik bakımdan zengin olmamasının bir nedeni de Cebelitarık Boğazı'nın yani Akdeniz'in okyanusla karışıp suları tazelemesi yeterli olmamıştır. Kısaca Akdeniz'in suların fauna bakımından yoksul olduğu açıktır. Oysa normal olarak Akdenizde balık çeşidi boldur ama balık bol değildir. Tutulan balık azdır ve deniz tükenme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Uzmanların belirttikleri gibi bir gün gelecek, Akdeniz'de balık avı yasaklanacak ve bu deniz içindeki türlerin korunması için bir zooloji parkına dönüştürülecektir.

Datça Yarımadası'nda ekonomik bir uğraş olarak balıkçılığı, Akdeniz'in genel balıkçılık karakterinden ayırmak mümkün değildir. Sığ olmayan ve birden derinleşen deniz, yarımada çevreler. Balıkçılar var olan balıkları avlayabilmek için ağlarını kıyılardaki sığ sulara atmak zorunda kalırlar. Ürünün bol olmadığı fakat tür çeşitliliğinin bol olduğu bu sulara 60 kadar balıkçı, 20 kadar tekneyle yılda 20 ton balık avlarlar. Yarımada balık avlama işi açık denizi gerektirmediğinden, tekneler genellikle 10 metreden büyük değildir ve yarıya yakınında gerekli teçhizat yoktur. Yarımada mercan, barbun, istavrit, sinarit, kefal, orfoz, tangiri, lopa, hannuz, malaç, sardalya, levrek, akya, lagoz, trança, salagoz, turna, sokkan, skorpit, karides, kalamar, ahtapot gibi türler görülür. Tüm yıla yayılmış olarak avlanan balıklar; genellikle voli tipi ağlar, olta ve ırıp denen ağlarla avlanır. Yaz aylarında genellikle çokça çıkan balıklar barbun, iskaroz, kırmızı sokkan, sarpa, saragoz, fangiri, mercan, kalamar, lopa, olurken kış aylarında ise melenur, sarpa saragoz, fangiri, mercan, kalamar, palamut, istavrit, gibi balıklar çokça çıkar. Avlanan balıklar yaz aylarında yöreye gelen turistlere ve iç tüketime yönelik olarak tüketilirler.

Datça Yarımadası, sahip olduğu doğal ve kültürel özelliklerle turizmde ilgi çekmektedir. Anadolu Yarımadasının güneybatı ucunda; İzmir ile Antalya arasındaki kıyı bandında yer alması, doğal barınakları, koy ve kumsallarıyla yaklaşık 6 ay süren uygun deniz suyu sıcaklıklarıyla deniz turizmi için uygundur. Yapılaşmanın henüz yaygınlaşmamış ve sanayinin gelişmemiş olması, deniz turizmini desteklemektedir.

Genel olarak yüksek kıyı özelliği gösteren Datça kıyılarında, kıyı turizminin gelişimi için uygun kesintisiz uzun ve geniş plajlar fazla yer kaplamaz. Uygun iklim koşullarıyla, Datça kıyılarında genellikle enine kısmen de boyuna yapılı yüksek kıyılar yer aldığından, turizme uygun alanlar ancak küçük kıyı ovalarıdır (Datça Ovası, Hayıtbükü, Mesudiye Ovası, Palamutbükü Ovası). Böylece jeomorfolojik yapı, kıyıda turizmin yayılışını alan olarak daraltmakta ve yapılaşma kıyıda küçük koylarda toplanmaktadır. Yüksek kıyılarda iç kesimlerle bağlantı güç olduğundan, öncelikle karayolu ağına bağlanabilen koylar turizmde gelişme gösterebilmektedir. Henüz karayolu bağlantısı bulunmayan yarımada'nın kuzeyindeki Mersincik, Murdala, Değirmenbükü, güneyindeki Bağlarözü, Domuzini mevkiileri turizmde gelişme gösterememektedir.

Küçük kıyı ovalarında yoğunlaşan turizm alanları çeşitli rekreasyonel faaliyetler için uygundur (güneşlenme, yüzme, su sporları). Kıyılardan rüzgar eksik olmadığı için bu koylar rüzgar sörfü için ideal alanlar durumundadır.

Datça Yarımadası kıyıları yat turizminde Bodrum ile Marmaris arasında geçiş yolu özelliğindedir. Bu hattı kullanan yatlar Knidos, Palamutbükü, Hayıtbükü ve Datça yat limanlarını kullanarak turizm hareketi yaratmaktadırlar.

Yarımada'da antik kent kalıntıları ve turizm karşılıklı ilişkiler içindedir. Yarımada'nın antik kalıntıları kültür turizmi açısından ilgi görmesi kıyıda turizmi çe-

şitlendirmektedir. Sit alanları olarak korunmaya alınan bu alanlar kıyıyı yapılaşmadan koruyarak turizme katkı sağlamaktadır. Anıtlar Yüksek Kurulu'nun arkeolojik sit, Çevre Bakanlığının doğal sit olarak belirlediği alanlarda yapılaşmaya izin vermemesi yarımada kıyılarının bozulmamasına katkısı büyük olmuştur.

Datça'nın kıyıda idari merkez olması, kırsal yapısını koruyan yarımada kentsel gelişmelere neden olmaktadır. Turizmin, kırsal yerleşim birimi olan Datça ilçe merkezinde gösterdiği değişimler daha önce Marmaris, Bodrum, Kuşadası gibi merkezlerdeki gelişmelere benzer özellikler göstermektedir. Turizme talep arttıkça merkezden itibaren kıyı boyunca konaklama, ağırlama, eğlence ünitelerinin yapımı, eski konutların yerini yenilerine bırakması çarşının halı, mücevher, antika eşya gibi çeşitli hediyelik eşyanın bir arada satıldığı turistik tüketime yönelik alışveriş merkezine dönüşmesi, kıyı rıhtım ve balıkçı barınaklarının yat limanına dönüşmesi, bu yerleşim birimlerini kıyıda çizgisel, merkezde içeriye doğru gelişme göstermesine neden olmuştur. Turizmin planlı bir yapılaşma göstermemesi kıyı boyunca uzanan cadde yüksek yapılarla kaplanarak, kıyı gerisini deniz etkisine kapatmaktadır. Datça ilçe merkezinin gelişen turizm olayına bağlı olarak İskele mahallesine taşınması yapılan kamu binalarının kıyı çizgisine çok yakın yerlerde kurulması ile sonuçlanmıştır. Tüm bu gelişmeler Datça merkezde oluşan yoğunluğun, merkezin dışındaki boş koyalara doğru itmektedir. Şimdilik merkezdeki turizm talebinde bulunan insanların temiz ve sakin bir yerde denize girme ihtiyacına balıkçı motorlarıyla günlük turlar şeklinde cevap vermeye çalışan yakın koylar bu baskıya dayanamayıp yapılaşmaya başlamıştır. Artan turizm talebi tüm Ege ve Akdeniz kıyılarında olduğu gibi yarımada kıyılarında da ikinci konut yapımını arttırmıştır. Yılın büyük bir bölümünde boş duran tatil konutları, aynı yerde tatil yapmanın monotonluğu nedeniyle sahipleri tarafından her yıl kullanılmayan konutlar durumuna dönüşmüştür. İkinci konut yapımı Datça'ya oranla daha gelişmiş Bodrum, Marmaris gibi turistik merkezlerden daha ucuza mal olması bu durumdaki konutların sayısını artırmıştır. Yarımada da yer alan 15.000 konutun 4100 tanesi çoğunluğu ikinci konut olan yazlık kooperatif, 2.000 tanesi yazlık konut olarak yapılmıştır. Yarımada genelindeki konutların yaklaşık %40'ının turizm amaçlı konutlar şeklinde olması durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır. Kıyılardaki yapılaşmayı arttıran bir diğer etmen "devre mülk" ve "devre tatil" adı altında yapılan tatil konutlarıdır. Turistik tesislerde sunulan hizmetlerin ve tatil alanlarında ikincil konutların orta gelir sınıfına göre pahalı olması bu tür konutlara ilgiyi artırmıştır. Yarımada bu tür konutlar Datça-Marmaris yolu üzerinde kıyı çizgisinden itibaren kuşaklar halinde Kızlan-Emecik sahil bandında uzanmaktadır ve bu hat üzerinde yer alan Gebekum mevkiindeki pliosen kökenli çökelleri tehdit etmektedir.

Turizmin ulaştırma araçları kullanılarak yapılan bir faaliyet olması, ulaşım sistemlerine bağlı olarak başlaması, gelişme göstermesi turizmin gelişimini ve ulaşımı canlandırmıştır. Artan turizm talebi ulaşımın tatil süresi içindeki payını azaltmak için turizm hızlı ulaşım araçlarına yönelmiştir. Datça'nın Bodrum, Marmaris gibi yoğun bir turizm merkezine dönüşmemesinin nedenleri arasında

özellikle karayolu bağlantısının diğer merkezlere uzaklığı ve arızalı topografya yüzünden karayolu bağlantılarının çok virajlar içermesinden kaynaklanmaktadır.

Genellikle iç turizme özellikle de orta ve düşük gelir grubuna hitap eden bir turizm merkezi olan Datça'ya, İstanbul, Ankara, Bursa gibi yerleşim birimlerinden gelenler çoğunluktadır. Datça'da konaklama tesisi olarak Turizm Bakanlığı belgeli 9 (1338 yatak) Belediye Belgeli 66 (3522 yatak) otel bulunmakta, 50'yi aşkın pansiyon (3038 yatak) yer almaktadır. Ancak yaz döneminde nüfusu 50-70 bine ulaşan Datça'da gelenlerin büyük çoğunluğu daha ekonomik oluşu nedeniyle e' pansiyonlarda kalmayı tercih etmektedirler.

Datça'ya gelen yabancıların Datça'ya ulaşmak için kullandıkları ulaşım araçlarına bakıldığında, deniz yolları ile gelenlerin oranının yüksek olduğu görülür. Bu oranların Türkiye genelinden yüksek olması, başka bir ifadeyle deniz yolunun büyük oranlarda tercih edilmesi Datça'ya karayolu ile ulaşım zorluğu ile Datça'nın konumundan kaynaklanmaktadır. Deniz yoluyla ulaşım çoğunlukla Bodrum-Körmen Limanı arasında arabalı feribotla Haziran-Ekim ayları arasında gerçekleşir. "Yat turizmi" şeklinde yapılan turizm faaliyeti istenilen boyutlarda değildir. Bu tür teknelerin ıssız koylarda konaklama yapmaları, mecbur kaldıkça yat limanlarına yanaşmamaları bu tür turizm faaliyetinin turizm gelirleri açısından sağladığı katkının az olmasına neden olmaktadır.

Datça'da ulaşımında karayolu ve denizyolundan faydalanılmaktadır. Karayolu ulaşımında yüzey şekillerinin doğu-batı doğrultusunda uzanırları ve yarımada'nın doğu-batı doğrultulu olması ulaşımı bu yönde etkilemiştir. Karayolu ulaşımında ana arteri Datça-Marmaris yolu oluşturur. Bu yol bütün köy ve köyaltı yerleşmelerine bağlı olup, Yarımada'nın kuzey kıyılarında sadece Körmen limanına açıktır. Deniz yolları günümüzde mavi yolculuk turları şeklinde kullanılmaktadır. Bu turlara katılan teknelerin barınma merkezleri Datça ilçe merkezindeki yat limanı ile Knidos, Palamutbükü, Hayıtbükü ve Körmen koylarındaki küçük limanlardır.

Sonuç

Datça Yarımadasının doğal ortam özellikleri beşeri yapı üzerinde etkisini kuvvetle hissettirir. Nitekim 1000 metrelik yükseltiye varan arızalı ve ormanla kaplı alan doğu ve kuzey kesim yerleşmeye uygun olmadığından, yarımada'nın boş ve nüfustan yoksun alanlarını oluşturmuştur. Buna karşılık gerek akarsuların taşıdığı malzeme, gerekse denizin getirdiği materyal ile dolmuş olan alüvyal dolgu sahaları yerleşmeler dolayısıyla nüfusun toplandığı başlıca alanlardır. Gerçekten de yarımada genelinde %5'lik bir orana sahip alüvyal sahalarının yer aldığı Datça ve Beççe düzlükleri neredeyse yerleşmelerin tamamını barındırır. Bu alanlarda sıkışmış olan yerleşim birimleri ilk kuruluş yerlerini büyük ölçüde değiştirmeksizin günümüze kadar ulaşabilmişlerdir.

Antik çağın ünlü liman kentlerinden olan Knidos'un önem kazanması da doğal koşullara bağlı olarak gerçekleşmiş, aynı doğal faktörler kentin yokoluş sü-

recini de hazırlamıştır. Nitekim yarımada'nın batı ucundaki Tekir burnu önündeki ada ile korunan Liman, kentin kuruluşu üzerinde etkin olurken, önemini kaybederek sönmüşleşmesinde, istila hareketleri ve savaşların yanısıra, depremlerden zarar görerek yıkılması gibi doğal faktörler önemli rol oynamışlardır.

Günümüzde tarım ve turizmden elde edilen gelirlerin başlıca ekonomik faaliyetleri oluşturduğu yarımada'da doğal koşullar sözkonusu faaliyetleri biçimlendiren olgu olmuştur. Nitekim yarımada'nın yüzölçümü ile oranlandığında oldukça düşük bir değer gösteren tarım alanları (%16) yerleşmelerde olduğu gibi, küçük alüvyal dolgu sahaları üzerinde yer almıştır.

Rölielin engebeli olması tarım alanlarının yarımada'nın toplam alanı içindeki payının azalmasına neden olmuştur. Tarla ve bahçe tarımına uygun olan tarım alanlarını arazinin engebeli olması nedeniyle ancak %5 oranına sahiptir. Bu nedenle tarım alanlarının büyük bir bölümünün dikili alanlardan oluştuğu görülmektedir. Dikili alanlar içerisinde de en büyük pay badem ve zeytine aittir.

Helenistik dönemde zeytin ve üzüm en önemli tarımsal ürünler olurken Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde üzümün yerini meşe palamudu ve tütün almıştır. Günümüzde ise meşe palamudu ve tütün üretimi önemini tamamen yitirmiş ve yerini badem üretimi almıştır. Badem ağaçlarının yayılma alanları zeytinliklerin ve makilerin tahrip edilmesiyle sürekli olarak artma eğilimindedir. Bütün bunlardan da anlaşıldığı gibi yarımada'daki tarımsal üretimde hakim ürünü belirleyen en önemli pay; pazarın ihtiyaçlarıdır.

Yarımada'da 1980 yılından sonra büyük gelişme gösteren turizm ise deniz turizmi şeklinde mavi yolculuk turlar ile başlamış, 1980'den sonra ikinci konutların inşası ile hızlanmıştır. Yüksek kıyıların geniş yer tuttuğu, geniş kumsalların bulunmadığı yarımada'da tarım alanlarını tehdit eden turizm tesisleri güney kesimlerde Datça ve Beççe düzlüklerinde yer alırlar. Kuzey kesimler henüz turizme açılmamış durumdadır. Genellikle iç turizme yönelik hizmet veren sahada gelenlerin orta ve düşük gelir grubunda olması bir yandan ev pansiyonculuğunun gelişmesine olanak sağlarken, diğer yandan da yarımada halkına önemli geçim kaynağı yaratılmıştır.

Araştırmadan elde edilen verilerle Datça Yarımadasının geleceğine ait planlamalarda tarım ve turizme ağırlık verilmesi önerilebilir. bu bakımdan; tarım arazisinin eğimli olması, su olanaklarının yetersizliği, tarıma uygun olmayan alanların tarıma açılması sebebiyle erozyon miktarının artması, buna bağlı olarak tarımsal verimin düşmesi ve mevcut tarımsal ürünlerin pazarlanması yanında, yeraltı su miktarının azalması, su dengesinin bozulması, denize yakın olan kesimlerde yeraltı suyunun tuzlanması ve genel olarak yeraltı ve yüzey sularının kirlenmesi; tarımsal üretimin sebep olduğu çevresel sorunlar arasında sayılabilir.

Datça Yarımadası'ndaki hakim ekonomik sektör olan tarım için önerilerimiz şunlardır;

- Arazinin verim gücü ve yeteneği, kendi içerisinde dengeli bir ekosistemin oluşmasını sağlamaktadır. Bu doğal ekosistemlerin bozulmaması için mevcut arazinin, yeteneklerine ve verim gúcüne uygun olarak kullanılması gereklidir.

- Bir lke tarımının genel yapısını; tarımsal nüfusun nicelik ve niteliği yanı sıra doğal koşullar, coğrafi konum, ulaşım olanakları ve pazarlama yetenekleri belirler. Bu açıdan tarımsal nüfusun niteliğinin arttırılması, ulaşım olanaklarının geliştirilmesi ve özellikle pazarlama alanındaki eksiklerin giderilmesi gerekmektedir.

- Tarımsal rn pazarlamasında; kooperatifleşme ve özellikle yakın adalarla yerel yönetimlerin iletişim kurmaları etkili olacaktır. Üretim devamlılığı açısından pazarlama sorununun mutlaka üzülmesi gerekmektedir.

- Sağlıklı gıda maddesine duyulan ihtiyacın arttığı ve özellikle alım gúc yüksek olan pazarlarda ekolojik tarım ürünlerine duyulan talebin arttığı günümüzde, Datça Yarımadası'nın konum itibarı ile avantajları değerlendirilmeli ve "organik tarım" yaygınlaştırılmalıdır.

- Erozyon sonucunda sellenmeler artacağından, erozyonun görülmediği düz ve verimli tarım alanlarında zarar görecek ve tarımsal açıdan kullanılamaz hale dönüşebilecektir. Bu nedenle erozyonun engellenmesi için alınması gereken bütün tedbirler alınmalı hatta tarıma uygun olmayan arazilerde tarımın yapılması engellenmelidir.

- Yüksek eğimli yamaçlara, sığ ve verimsiz topraklara itilmiş ve yalnızca ağaç sayısı çokluğuna dayanan bir zeytin varlığı ile hiç bir yere varılamaz. Zeytinciliği orman alanlarına doğru yaymaya çalışmak yeni zeytincilik sorunu yaratır, yeni ormancılık sorunu yaratır. Orman Bakanlığı'nın ormanlık alanların zeytinliklere dönüştürme kararından hemen dönülmelidir.

- Tarımsal nüfus ile tarım alanı arasındaki denge bilimsel verilerle belirlenerek dengeyi bozacak şekildeki tarımsal nüfus yoğunluğu değişmeleri engellenmelidir.

- Tarımı olumsuz etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkan sorun su yetersizliği olarak belirlenmiştir. Bu olumsuzluğun giderilmesi için, yağış esnasında yzeyssel akışa geçen suların uygun miktarlarda biriktirilmesi için gerekli olan tesislerin (sarnıç, gölet, havuz vb.) ivedilikle yapılması gerekmektedir. Ayrıca kullanılan atık sularının kanalizasyon sistemleri ile belli noktalarda toplanması ve arıtılarak yeniden kullanılması yoluna gidilmesi su sorununun zlmesinde etkili olacaktır.

- Tarımsal rnlerin bozulmasını engelleyecek uygun depoların oluşturulması gerekmektedir.

- Tarımsal rnlerin pazarlara ulaşmasını sağlayacak ulaşım olanaklarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bu amaçla mevcut karayollarının standartlara uy-

gun hale dönüştürülmesinin yanı sıra denizyolu taşımacılığı da daha yaygın hale getirilmelidir.

- Dünyayı besleyecek ve ayakta tutabilecek tek tarımsal modelin mekanize ve şirketleşmiş tarım olduğu yargısı yanlıştır. Yarımada genelinde olduğu gibi küçük tarım işletmeleri doğal kaynakların ve toprağın bekçisidir. Ürün çeşitliliği ile kaynaşır. Çevre dostu bir çaba ile doğal verimliliği korumaya çalışırlar. Bu tür küçük tarım birimlerinin üretim kooperatifleri altında örgütlenmeleri şarttır.

- Yarımada ekolojik koşullar seracılığa çok uygundur. Bu nedenle seracılığın ucuz tarımsal kredilerle teşvik edilmesi gerekmektedir.

- Çiftçilerin tarımsal üretimi sürdürebilmeleri için kredi koşullarının düzeltilmesi, fiyat dalgalanmalarından olumsuz etkilenmelerinin önüne geçilmesi gerekmektedir. Çiftçi emeğinin karşılığını alabilmelidir.

- Yarımada yetiştirilen bazı tarımsal ürünlerin işlenebileceği sanayi tesislerinin de kurulması kalkınmayı ve tarımsal üretimi destekleyecektir.

- Yarımada ekolojik özelliklerinin korunması, yörenin önemli ekonomik sektörlerinden biri olan arıcılık sektörünün daha da gelişmesini sağlayacaktır.

- Miras hukukunda gerekli değişiklikler yapılarak arazilerin parçalanması önlenmelidir.

- Yarımada balık potansiyeli aşırı ve usulsüz avlanmaya bağlı olarak zarar görmektedir. Bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak için gerekli tedbirler alınmalıdır.

- Yarımada coğrafi özelliğine uygun olan ve ekolojik dengesini bozmayacak düzeyde hayvancılık faaliyetlerinin yapılması; hayvansal ürün ihtiyacını ve doğal gübre ihtiyacını karşılaması bakımından da faydalı olacaktır.

- Erozyonla mücadele yoğunlaştırılmalı, toprak ve arazi envanteri çıkarılmalı, tapu ve kadastro kayıtları tamamlanmalı ve arazi kullanım planları yapılmalıdır.

- Yarımada küçük tarım işletmelerine dayanan yapısı göz önüne alındığında sosyal ve ekonomik kalkınmada kooperatifleşmenin önemli etkileri olacaktır. Kooperatiflerin yoksullukla savaşımındaki rollerini yerine getirebilmeleri için kooperatiflere ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması yanında; eğitim, finansman, kredi ve denetim konularında devletin ve belediyelerin üzerine düşen özendirme ve destekleme sorumluluklarını yerine getirmesi zorunludur.

Yarımada tarihi dokusu, doğal güzellikleri ve coğrafi özellikleri yarımada kültür turizmi ve yaz turizminin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Turizm ekonomik getirisi yüksek olan bir sektör olmakla beraber yarımada içerisinde bazı sorunların oluşmasında da etkili olmuştur. Turizm için önerilerimiz şunlardır;

- Turistik tesislerin yapım yerlerinin seçilmesinde çevresel faktörler gözardı edilmektedir. Bu durum zaten dar olan tarım alanlarının daha da azalmasına neden olmaktadır. Tarım alanlarına kesinlikle turistik tesisler kurulmamalıdır.

- Turizmin gelişmesi arazi fiyatlarını arttırarak tarım alanlarının amaç dışı kullanımının hızlanmasını teşvik etmektedir. Bu durumun önüne geçilmelidir.

- Turizmin gelişmesi kıt olan su kaynaklarının daha da azalmasına neden olarak tarımı da olumsuz etkilemektedir.

- Turizme bağlı olarak "ikinci ev" uygulaması yaygınlaşmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak yarımada'daki betonlaşma ve yapılaşma, ekolojik tahribata neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçilmelidir.

- Otellerin kış mevsiminde de açık bulundurulacak standartlara kavuşturulması, av turizmi ve orman içlerinde piknik ve yürüyüş alanlarının yaygınlaştırılması vb. gibi alternatif turizm olanakları geliştirilmelidir.

- Yarımada'da yer alan ören yerlerinden çıkarılan tarihi eserler Bodrum Müzesinde depolarda bekletilmektedir. bu eserler yeni buluntularla birlikte Datça Merkezinde kurulacak bir müze ile kültür turizmine açılmalıdır.

- Her türlü yanlış gelişmenin ve çevreye etkisi araştırılmamış projelerin, yarımada üzerinde uygulandığı göz önüne alınırsa; buradaki Akdeniz iklimine has tüm doğal güzelliklerin tabiatı koruma alanlarıyla geliştirilmiş bir milli park statüsüne kavuşturulması yegane kurtarıcı olacaktır.

- Yarımada'da turist sayısını arttırmaktan çok turist'in ekonomik kalitesini artırma yoluna gidilmeli, az fakat kaliteli tesislerde verilecek hizmetle daha çok kazanmanın yolları açılmalı, böylece betonlaşmanın ve doğal dengenin bozulmasının da önüne geçilmelidir.

- Daha fazla turist çekmek her zaman daha fazla kazanmayı beraberinde getirmeyebilir. Kaldı ki daha çok turisti ağırlayabilmek için daha çok turistik tesis inşa etmek gerekir. Bu da çevresel sorunların daha da artmasına, turisti çeken doğal çevrenin çekiciliğini kaybetmesine ve zaman içerisinde de turizmin gerilemesine neden olabilir. Bu nedenle yarımada'nın turistik çekiciliğini oluşturan doğal ve tarihsel dokunun tahribini engelleyecek şekilde turizm planlamasının yapılması gerekmektedir.

- Her şeye rağmen turizm, ekonomik ve siyasi olaylardan aşırı şekilde etkilenen çok hassas ve riskli bir sektör olma özelliğine sahiptir. Bu özelliğinden dolayı yarımada içerisinde hakim sektör olarak kabullenilmesi çok sağlıklı olmayacaktır. Bunun yerine gözardı edilmemesi ve geliştirilmesi gereken ikinci bir sektör olarak desteklenmesi daha doğru olacaktır.

- Yöredeki betonlaşma sadece turistik tesislerin yol açtığı bir sorun değildir. Aynı zamanda ikinci konut uygulamasının yaygınlığı da bu sonuca etki etmekte-

dir. Bu ikinci unsur yöredeki arazi fiyatlarını arttırarak ranta dönük bir yapılaşmaya neden olmakta bu da doğal çevrenin hızla bozulmasını beraberinde getirmektedir. Bu sorunun ortadan kaldırılabilmesi için doğal ve tarihi dokuyu koruyucu, bilimsel verilerle hazırlanmış, imar planının yapılması ve uygulamanın bu plan doğrultusunda gerçekleşmesinin sağlanması gerekiyor.

Yarımadada dikkatimizi çeken bir diğer özellik, mevcut potansiyeline rağmen, enerji üretiminin hiç olmamasıdır. Enerji açısından yarımadada tamamen sınırları dışından gelen enerjiye bağlıdır. Bu açıdan antik çağdan beri kullanılan rüzgar gücü bir çözüm olarak düşünülebilir. Diğer enerji kaynaklarına göre temiz, sera gazı emisyonları ile ilişkisi olmayan ve sürekli bir kaynak olan rüzgar gücünün enerjiye dönüştürülmesi için çalışmaların yapılması gerekmektedir. Çünkü yarımadanın rüzgar özellikleri rüzgar enerjisi elde edilmesine son derece uygun ve alternatifsiz tek kaynaktır. Yarımadanın güneş enerjisi potansiyeli de oldukça yüksektir ve yaygın olarak sıcak su temini için kullanılmaktadır. Ancak güneş enerjisi daha çeşitli açılardan da kullanıma sokulmalıdır. Bu husustaki uluslararası çalışmalar göz önünde tutularak uygulamaya sokulması yararlı olacaktır.

Günümüzde bütün bu gelişmelere rağmen zengin ekolojik varlığını koruyabilmiş olan Datça Yarımadası insan etkilerinin yoğunlaşmaya başladığı bir süreç içerisine girmiştir. turistik tesislerin ve ikinci ev uygulamasının bir sonucu olarak yarımadadaki nüfus artışı ve betonlaşma beraberinde çevre sorunlarını da getirecektir. İnsanın ekolojik sistemlere bilinçsizce müdahale ettiği ve hatalı planlamaların uygulandığı dönemlerde zarar gören her doğal çevrenin yeniden onarılabilmesinin çok zor ve ekonomik olarak bedelinin çok ağır olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle beşeri ve ekonomik faaliyetlerde yararlanan doğal çevre ve doğal kaynaklar "sürdürülebilirlik" çerçevesi içinde değerlendirilmelidir. Ülkemizin pek çok kıyısı ile kıyaslandığında çevresel kirlenmenin henüz büyük bir sorun oluşturmadığı Datça Yarımadası; günümüzde doğal kaynaklarının ve tarihi dokunun korunması, geliştirilmesi veya kirlenmesi, tahrip edilmesi noktasında bir tercih yapma aşamasına gelmiştir. Yarımadanın geleceği planlayıcıların tercihlerine bağlı olarak şekillenecektir. Planlamacıların planlamayı yaparken, "Toprağı insan kuşakları zincirinin var olması ve durmadan sürmesi için vazgeçilmez bir koşul" olarak kabul etmesi gerekir. Bu temel koşulu dikkate alma yolunda başarısız kalırsak, sadece sosyal adalet yolunda değil, toprağa karşı borçlarımızı ödemekte de başarısız kalırız.

Kaynakça

- Bean E, George: Karia, İstanbul, Cem Yayınevi, 1987.
- Christine Bruns, Özgan: Knidos, Pozitif Matbaacılık, 2002.
- Darkot, Besim-Tuncel, Metin: Ege Bölgesi Coğrafyası, İstanbul, İst.Üniv. Coğ. Ens. Yay. No: 99, 1988.
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 1984 Ortalama ve Ekstrem Sıcaklık ve Yağış Değerleri Bülteni (1980) Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.
- D.İ.E. Genel Nüfus Sayımı Sonuçları, MUĞLA 2000, Ankara.
- Doğaner, Suna: "Köyceğiz, Dalyan Çevresinde Coğrafi Özelliklerin Turizm Açısından Değerlendirilmesi", İ.Ü. Coğrafya Dergisi, Sayı:4, 1993-94, s.36.
- Doğaner, Suna: "Çanakkale Boğazı Kıyılarının Coğrafyası", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 29, 1994, s.125-157.
- Doğaner, Suna: "Türkiye Kıyı Kullanımında Turizm Olgusu", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 33, 1998, s.44-45.
- Dönmez, Yusuf: Bitki Coğrafyası, İstanbul, İst. Üniv. Yay. No: 3319, 1990.
- Ecmel, Temuçin: "Türkiye'de Zeytin Yetişen Alanların Sıcaklık Değişkenine Göre İncelenmesi" Ege Coğrafya Dergisi, No:7, 1995, s.119.
- Eriç, Sırrı: Klimatoloji ve Metodları, İstanbul, İst. Üniv. Yay.No. 3278, 1984.
- Ernest, Chaput: Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfolojik Tetkik Seyahatları, İstanbul, Çev., Ali Tanoğlu, İst. Üniv. Yay. No:324, 1976.
- Erol, Oğuz: "Datça Yarımadası Kıyılarında Küçük Deniz Canlılarının Oluşturdukları Ki-reçtaşlarının Çevresel Ekoloji Yönünden Önemi", Datça Yarımadası Çevre Sorunları Sempozyumu ...6-9 Haz. 1992.
- Ertin, Gaye: "Kapıdağ Yarımadasının Coğrafyası", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:29, 1994, s.281-314.
- Gemici, Y.-Özel, N.-Görk, G.: "Datça Yarımadası Bitki Örtüsünün Tarihsel Gelişimi ve Korunması Gereken Türler". Datça Yarımadası Çevre Sorunları Sempozyumu ,6-9 Haz. 1992.
- Gözenç, Şelami: "Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönden Tetki-ki", İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg., Sayı.20-21, 1977, s. 169-179.
- Güvenç, Bezkurt: Türk Kimliği, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı, Milli Kütüphane Basımevi, 1994.
- Herodotos: Herodotos Tarihi, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1973.
- Hoşgören, Yıldız: Jeomofolojisin Ana Çizgileri, İstanbul, İ.Ü.F.M., 1987.
- Kafaoğlu, A. Başer: Tarım Bolluk İçinde Yokluk, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2001.
- Kantarıcı, M. Doğan: "Reşadiye (Datça) Yarımadasının Ekolojik Özellikleri", İ.Ü. Orman. Fak. Dergisi, Seri A, Cilt.40 S.2, 1990. s.2-11.

- Kayan, İlhan: "Datça Yarımadasında Eski Knidos Yerleşmesini Etkileyen Doğal Çevre Özellikleri", Coğ. Ar. Dergisi, Sayı.11, 1988, s.51-61.
- Köy İşleri Bakanlığı: 1967 Yılı Köy Envanter Entüdüleri Muğla, N.132, Ankara, 1970.
- Köy İşleri Bakanlığı: Toprak-Su Genel Müdürlüğü Muğla İli Toprak Kayağı Haritası, Ankara, 1972.
- Mansel, A.Mufit: Ege ve Yunan Tarihi, Ankara, T.T.K.Basımevi, 1988.
- Mater, Barış: "Datça Yarımadasında Arazi Sınıflandırılması", İst. Üniv. Coğ. Enst. Derg., Sayı.221, İstanbul, 1977, s.189-210
- Muğla İl Yıllığı (1967): Ankara,1968.
- Newton, C.T.A: History of Discoveries at Halikarnossus, Cnidos and Baranchidae, London, 2 vols, 1962.
- Özgüç, Nazmiye: Turizm Coğrafyası, İstanbul, İst. Üniv. Yayınları, No: 3267, 1984.
- Strabon: Antik Anadolu Coğrafyası, İstanbul, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yay., Antik Kaynaklar Dizisi.1, 1993.
- Tanoğlu, Ali: Ziraat Tarihine Bakış ve Orta İklim Memleketlerinde Ziraat, İstanbul, İst. Ün. Yay. No. 177, 1976.
- Tuna,Numan: Batı Anadolu Kent Devletlerinde Mekan Organizasyonu Knidos Örneği, İzmir, Dokuz Eylül Üniv. Müh. Mim. Fak., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Tuncel, Metin: "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 1980, Sayı:23, s.137.
- Tunçdilek, Necdet: Türkiye'de Kır Potansiyeli ve Sorunları, İstanbul, Coğ. Enst. Yay., No.96, 1978.
- Tunçdilek, Necdet: Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul, İst. Üniv. Yay. No: 3367, 1986.
- Turoğlu, Hüseyin: "Datça Yarımadasının Jeomorfolojisinde Tektonizma ve Volkanik Unsurlar", İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı 8, 1991, s.203-204.
- Wittek, Paul: Menteşe Beyliği, Ankara, Çev. O.Ş. Göktay, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1986.

